

**Een analyse van de uitleg voor afwijkingen van best practice
bepalingen van de Nederlandse corporate governance code
over boekjaar 2008**

November 2009
Corporate Governance Insights Centre
Rijksuniversiteit Groningen
Faculteit Economie en Bedrijfskunde
www.rug.nl/feb/onderzoek/onderzoekscentra/cgic

Contactpersoon voor dit rapport:
Reggy Hooghiemstra
r.b.h.hooghiemstra@rug.nl
050-363 3768

1. Samenvatting van de belangrijkste bevindingen

In dit rapport wordt verslag gedaan van de analyse van de uitleg die vennootschappen geven voor het niet naleven van best practice bepalingen van de Nederlandse corporate governance code. Daartoe zijn de jaarverslagen over het jaar 2008 van in totaal 108 Nederlandse, beursgenoteerde vennootschappen aan een inhoudsanalyse onderworpen.

Uit deze inhoudsanalyse blijkt dat de hoeveelheid uitleg gedaald is ten opzichte van het onderzoek over het boekjaar 2007.

Top 5 meest uitgelegde bepalingen

- II.2.7 Ontslagvergoeding RvB
- II.1.1 Benoemingstermijn RvB
- III.7.3 Reglement effectenbezit RvC
- II.2.6 Reglement effectenbezit RvB
- IV.3.1 Webcasting analistenbijeenkomsten

Gemiddeld leggen de onderzochte vennootschappen 5,7 best practice bepalingen uit (tegen ongeveer 6 in 2007). Daarbij dient overigens opgemerkt te worden dat lokale fondsen een groter aandeel hebben in dit gemiddelde.

Circa 60 procent van de uitleg betreft een tiental best practice bepalingen. De top vijf van deze bepalingen (zie kader) is ongewijzigd gebleven ten opzichte van 2007; hoewel er wel sprake is van een wisseling binnen de top vijf. Tevens valt op dat er sprake is van een aanzienlijke daling in het aantal vennootschappen dat II.1.1, III.7.3 en/of II.2.6 uitlegt. In alle drie gevallen is sprake van een daling met minimaal 20 procent (ten opzichte van 2007).

Met behulp van inhoudsanalyse is een categorisering gemaakt van de uitleg in tien categorieën (en een restcategorie). Er is sprake van een tendens om te kiezen voor een bepaald type uitleg. Afgezien van de restcategorie hanteren de onderzochte vennootschappen in bijna tweederde van de afwijkingen drie typen argumenten (zie kader). Ten opzichte van het onderzoek over boekjaar 2007 is sprake van een daling in de mate waarin vennootschappen de argumenten ‘Bepaling vergt een te grote administratieve en/of financiële last voor de vennootschap’ en ‘Vennootschap wenst bestaande contracten te respecteren’ hanteren. Niet-naleving van de bepaling over de benoemingstermijn van bestuurders is veelal uitgelegd door te wijzen op bestaande contracten. Dit argument wordt ook veelvuldig gehanteerd bij het motiveren van niet-naleving van de ontslagvergoeding van bestuurders. Het argument dat wet- en regelgeving naleving in de weg staat wordt veelvuldig aangetroffen bij de uitleg van niet-naleving van bepalingen II.2.6 en III.7.3, terwijl hier ook vaak wordt aangevoerd dat effectenbezit een privézaak is van de bestuurder of commissaris. Het argument dat de bepaling te grote financiële en/of administratieve lasten met zich meebrengt wordt veelal door lokale fondsen gebruikt ter verantwoording van afwijking van bepaling IV.3.1. Tot slot is geconstateerd dat, hoewel verspreid voorkomend, met name bij afwijkingen van best practice bepalingen die behoren tot principe II.2 inzake de bezoldiging van het

Top 3 gegeven uitleg

1. Vennootschap hanteert een andere regeling.
2. Bepaling vergt een te grote administratieve en/of financiële last voor de vennootschap
3. Vennootschap wenst bestaande contracten te respecteren

bestuur, ondernemingen geregeld volstaan met het geven van informatie over de eigen regeling.

Ook is er een analyse gemaakt van de wijze waarop de uitleg zich in de afgelopen jaren heeft ontwikkeld. In het bijzonder is onderzocht in welke mate vennootschappen een afwijking van dezelfde best practice bepaling middels eenzelfde type argument motiveren. Daartoe is een analyse gemaakt op een tweetal momenten: 2004 en 2008, alsmede 2005 en 2008. In deze analyse zijn uitsluitend vennootschappen betrokken die in beide jaren beursgenoteerd waren. Dit betekent dat de analyse een tweetal belangrijke beperkingen kent: enerzijds kan er niets over de tussenliggende jaren worden gezegd, anderzijds biedt de analyse geen inzicht in het uitleggedrag van vennootschappen die tussentijds hun beursnotering verloren, danwel die in de tussenliggende jaren een beursnotering hebben verkregen. Daarnaast dient te worden benadrukt dat de analyse geen conclusies ten aanzien van beter/minder goede naleving van best practice bepalingen mogelijk maakt. Anders gezegd: in alle gevallen betreft het toepassing van best practice bepalingen van de Nederlandse corporate governance code. De conclusie die uit dit deel van het onderzoek kan worden getrokken is de volgende: het overgrote deel van de afwijkingen van best practice bepalingen wordt in 2008 met behulp van hetzelfde type argument uitgelegd als in 2004 (2005).

2. Beschrijving methode van onderzoek

Algemeen

Het onderzoek naar de wijze waarop vennootschappen afwijkingen van de Nederlandse corporate governance code in het jaarverslag over 2008 uitleggen is grotendeels gebaseerd op de in de voorgaande jaren gehanteerde methode. Bij de inventarisatie van de gebezigde uitleg inzake het niet-naleven van bepalingen van de Nederlandse corporate governance code door de beursgenoteerde vennootschappen is gebruik gemaakt van inhoudsanalyse. De opzet is in de opeenvolgende onderzoeken in 2004-2008 zo min mogelijk gewijzigd, om de vergelijkbaarheid te bevorderen.

Onderzochte vennootschappen

In het onderzoek zijn alle vennootschappen meegenomen die per 31 december 2008 een notering hadden aan Euronext Amsterdam en die binnen het bereik van de Nederlandse corporate governance code vallen. In totaal zijn de jaarverslagen van 108 beursgenoteerde Nederlandse vennootschappen onderzocht.

Inhoudsanalyse

Middels inhoudsanalyse wordt een tekst op een objectieve en systematische wijze in kwantitatieve gegevens omgezet door gebruik te maken van een codering op voor het onderzoek gedefinieerde dimensies. De eisen van objectiviteit en systematiek impliceren dat op basis van expliciete regels en procedures, criteria voor categorisering van de uitleg worden ontwikkeld en gehanteerd. Om deze reden is voor de start van het onderzoek een codeerinstructie opgesteld met daarin een beschrijving van de belangrijkste concepten van het onderzoek. Deze codeerinstructie is op aanvraag beschikbaar.

Het codeerproces verliep in een aantal fasen, welke achtereenvolgens kort zullen worden beschreven.

Fase 1. Identificatie en vastlegging

De codeurs werd allereerst gevraagd het jaarverslag van de vennootschap globaal door te nemen teneinde vast te stellen waar het hoofdstuk over corporate governance zich bevond. Na de identificatie van het corporate governance hoofdstuk richtten zij zich vervolgens op de beschrijving in dit hoofdstuk van de niet-nageleefde en uitgelegde bepalingen. Doorgaans leverde dit weinig problemen op omdat het corporate governance hoofdstuk veelal een expliciete opsomming van de niet-nageleefde bepalingen bevatte.

Fase 2. Het toepassen van codeerdimensies

Vervolgens werd de codeurs gevraagd de uitleg te coderen aan de hand van één dimensie: de aard van de uitleg. Deze dimensie heeft tot doel een inhoudelijke indeling te maken van de uitleg die vennootschappen verschaffen inzake niet-naleving van de bepalingen in de Nederlandse corporate governance code.

In het bijzonder staat de aard van de door de vennootschap verschaft uitleg centraal. Hierbij werd de codeurs gevraagd om de aard van de motivering te categoriseren door de

onderstaande zin aan te vullen met de argumentatie die volgens de codeur het beste de door de vennootschap verschaftte uitleg karakteriseerde (zie tabel 2.1).

Tabel 2.1
Categorieën van gehanteerde argumentatie

Bepaling [nummer uit de Nederlandse corporate governance code] inzake [...] wordt niet door de vennootschap nageleefd, omdat de vennootschap ...

1. bestaande afspraken en/of contracten wenst te respecteren.
 2. zich conformeert aan bestaande wet- en regelgeving en/of deze afdoende acht, dan wel nadere wetgeving op dit terrein wenst af te wachten.
 3. nog bezig is met het implementeren van de bepaling en de verwachting heeft deze in het komende boekjaar wél na te leven, dan wel stelt dat het een tijdelijke afwijking betreft.
 4. een eigen regeling kent waarvan zij *uitdrukkelijk* vindt dat deze in overeenstemming is met de geest van de Nederlandse corporate governance code.
 5. een andere regeling kent (*toelichting*: er wordt in dit geval *slechts* informatie over de eigen regeling verschaft *zonder* nadere motivering).
 6. vindt dat de bepaling vraagt om een werkwijze die niet gebruikelijk is in de landen en/of sectoren waarin zij actief is.
 7. vindt dat de invoering van de bepaling een te grote administratieve en/of financiële last zou vergen en/of van mening is dat de vennootschap te klein is om de bepaling te kunnen naleven.
 8. vindt dat de bepaling ligt op een terrein dat een privé-aangelegenheid van bestuurders/commissarissen is.
 9. het wenselijk acht dat vertegenwoordigers van bepaalde groeperingen in de raad zitting hebben.
 10. van mening is dat de bepaling niet op haar van toepassing is.
 11. overige redenen.
-

3. Resultaten

3.1. Inleiding

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek beschreven. In paragraaf 3.2 wordt allereerst een algemene typering van de gegeven uitleg verschaft, alsmede wordt ingegaan op de ontwikkelingen ten opzichte van 2007 voor wat betreft de uitleg. Dit wordt in paragraaf 3.3 gevolgd door een gedetailleerde analyse van de vijf in 2008 meest frequent uitgelegde best practice bepalingen. Paragraaf 3.4 tot slot bevat een analyse van de mate waarin vennootschappen door de jaren heen hetzelfde type uitleg voor dezelfde best practice bepaling hanteren.

3.2. Algemene typering van de uitleg en ontwikkeling ten opzichte van 2007

In deze paragraaf volgt een inventarisatie van de uitleg die vennootschappen geven voor het niet naleven van best practice bepalingen. Het voert in het kader van deze inventarisatie te ver aandacht te besteden aan afwijkingen van alle individuele bepalingen. Het ligt meer voor de hand een algemeen beeld te schetsen en de bespreking te concentreren op de bepalingen die het meest worden uitgelegd.

In dat verband blijkt uit tabel 3.1 (zie volgende pagina) allereerst dat de 108 onderzochte vennootschappen het niet-naleven van in totaal 619 best practice bepalingen uitleggen. Gemiddeld komt dit neer op iets minder dan zes (5.7 om precies te zijn) uitgelegde en niet nageleefde best practice bepalingen per vennootschap. Dit is een fractionele daling ten opzichte van de circa zes uitgelegde best practice bepalingen per vennootschap in 2007. Net als in voorgaande jaren valt te constateren dat het aantal uitgelegde en niet nageleefde bepalingen gemiddeld toeneemt naarmate de vennootschap kleiner is. Anders gezegd: de lokale fondsen leggen meer bepalingen uit dan de fondsen die in de AEX, AMX of AMS-index zijn opgenomen.

Uit tabel 3.1 blijkt dat er een beperkt aantal principes (en onderliggende best practice bepalingen) is, waarvoor relatief veel vennootschappen de niet-naleving uitleggen. In het bijzonder betreft het de taak en werkwijze van het bestuur (principe II.1), de bezoldiging van het bestuur en de raad van commissarissen (principes II.2 en III.7), de deskundigheid en samenstelling van de raad van commissarissen (principe III.3), en de informatieverschaffing aan de algemene vergadering van aandeelhouders (principe IV.3). Op dit punt lijkt er weinig verandering te zijn opgetreden ten opzichte van het voorgaande onderzoek.

Tabel 3.1
Aangetroffen uitleg inzake het niet naleven van best practice bepalingen
door Nederlandse vennootschappen

Bepalingen behorende bij principe	AEX	AMX	AMS	Lokaal	Totaal 2008 (108)	Totaal 2007 (112)
<i>I. Naleving en handhaving van de code</i>						
I Naleving en handhaving van de code	0	0	1	0	1	2
<i>II. Het bestuur</i>						
II.1. Taak en werkwijze	11	14	25	39	89	100
II.2. Bezoldiging	41	34	45	58	178	197
II.3. Tegenstrijdige belangen	5	0	0	3	8	11
<i>III. Raad van commissarissen</i>						
III.1. Taak en werkwijze	0	0	0	4	4	7
III.2. Onafhankelijkheid	3	5	8	8	24	33
III.3. Deskundigheid en samenstelling	8	5	6	14	33	36
III.4. Rol van de Vz en secretaris van de RvC	2	2	5	17	26	28
III.5. Samenstelling en rol van drie kerncommissies van de raad van commissarissen	13	7	19	18	57	50
III.6. Tegenstrijdige belangen	3	4	2	3	12	8
III.7. Bezoldiging	10	10	11	21	52	67
III.8. One-tier bestuursstructuur	0	0	0	0	0	1
<i>IV. De (algemene vergadering van) aandeelhouders</i>						
IV.1. Bevoegdheden	7	9	8	14	38	43
IV.2. Certificering van aandelen	4	4	7	4	19	14
IV.3. Informatieverschaffing/logistiek algemene vergadering van aandeelhouders	4	7	16	22	49	58
<i>V. De audit van de financiële verslaggeving en de positie van de interne audit functie en van de externe accountant</i>						
V.1. Financiële verslaggeving	0	1	1	0	2	1
V.2. Rol, benoeming, beloning en beoordeling van het functioneren van de externe accountant	0	1	0	3	4	1
V.3. Interne audit functie	0	2	6	15	23	25
V.4. Relatie en communicatie van de externe accountant met de organen van de vennootschap	0	0	0	0	0	0
Totaal	111	105	160	243	619	683

Om meer inzicht te krijgen in de vraag welke best practice bepalingen veelvuldig niet worden nageleefd maar door de vennootschappen worden uitgelegd, verschaft tabel 3.2 (zie volgende pagina) een overzicht van de tien in 2007 en 2008 meest uitgelegde bepalingen.

Zoals uit tabel 3.2 blijkt, worden in de twee boekjaren veelal dezelfde best practice bepalingen door de vennootschappen uitgelegd. In totaal zijn er acht bepalingen die in beide boekjaren tot de tien meest uitgelegde bepalingen behoren. Een volgende

overeenkomst is dat de tien meest uitgelegde bepalingen circa 60 procent van alle in de jaarverslagen aangetroffen uitleg representeren.

Tabel 3.2
Tien meest niet-nageleefde en uitgelegde best practice bepalingen

		2008		2007	
		Aantal	Top 10 Positie	Aantal	Top 10 Positie
II.2.7	Maximale ontslagvergoeding bestuurders	64	1	68	2
II.1.1	Maximale benoemingstermijn bestuurders	56	2	71	1
III.7.3	Reglement m.b.t. handelswijze commissarissen t.a.v. effectenbezit en –transacties	43	3	55	4
II.2.6	Reglement m.b.t. handelswijze bestuurders t.a.v. effectenbezit en –transacties	41	4	57	3
IV.3.1	Webcasting analistenbijeenkomsten, presentaties en persconferenties voor alle aandeelhouders	40	5	43	5
III.5	Samenstelling en rol van de drie kerncommissies van de raad van commissarissen	29	6	22	8
V.3.1	Externe accountant en audit commissie zijn betrokken bij het opstellen werkplan interne accountant	23	7	26	6
III.3.5	Maximale zittingstermijn voor commissarissen van 3 keer 4 jaar	17	=8	21	9
III.4.3	Taken secretaris van de onderneming	17	=8	17	>10
III.2.1	Alle commissarissen behoudens een zijn onafhankelijk	16	=10	19	>10
III.5.11	RvC-voorzitter is niet tevens voorzitter remuneratiecommissie	16	=10	15	>10
IV.1.1	Ontnemen bindende voordracht	13	>10	25	7
II.2.3	Aanhoudperiode van minimaal vijf jaar bij aandelen zonder financiële tegenprestatie	15	>10	20	10
Totaal Top 10		363		408	
Percentage Top 10 van totaal		59%		60%	

Voorts valt op dat de vijf best practice bepalingen die in 2007 het meeste werden uitgelegd, ook in 2008 door een aanzienlijk deel van de vennootschappen worden uitgelegd. In het bijzonder betreft het bepalingen II.1.1 inzake de maximale benoemingstermijn van bestuurders, II.2.7 inzake de maximale ontslagvergoeding voor bestuurders, II.2.6 en III.3.7 inzake het reglement met betrekking tot de handelswijze van respectievelijk bestuurders en commissarissen ten aanzien van effectentransacties en – bezit, alsmede IV.3.1 inzake webcasting.

Wat opvallend is, is de duidelijke afname in het aantal vennootschappen dat II.1.1 uitlegt, een trend die ook al in het vorige onderzoek zichtbaar was. Er is sprake van een daling met 14 vennootschappen. Tevens valt de sterke afname op van het aantal vennootschappen dat van II.2.6 en/of III.7.3 met redengeving afwijkt. In het eerste geval is sprake van een daling met 16 vennootschappen, in het geval van III.7.3 met 12 vennootschappen. Wat ten aanzien van de andere twee best practice bepalingen behorende tot de Top Vijf van meest uitgelegde bepalingen (i.c. II.2.7 en IV.3.1) nog

meer in het oog springt is dat het aantal vennootschappen dat met redengeving de betreffende best practice bepaling niet naleeft niet of nauwelijks is veranderd ten opzichte van het vorige boekjaar.

Voor wat betreft de verschuivingen in de tien meest uitgelegde bepalingen kan het volgende worden opgemerkt. Allereerst blijken er kleine veranderingen te zijn opgetreden in de positie en/of aantallen van best practice bepalingen die ook in het onderzoek over het vorige boekjaar tot de Top 10 behoorden. In het bijzonder betreft het best practice bepalingen III.3.5 (inzake de maximale zittingsduur van commissarissen), III.5 (ten aanzien van de instelling van commissies uit het midden van de raad van commissarissen) en V.3.1 (inzake de rol van de externe accountant en de auditcommissie bij de werkzaamheden van de interne accountant).

Ten aanzien van principe III.5 kan worden opgemerkt dat er sprake is van een toename ten opzichte van 2007 van het aantal vennootschappen dat van de onderliggende best practice bepalingen met redengeving afwijkt. Deze toename kan grotendeels worden toegeschreven aan vennootschappen die in 2007, in tegenstelling tot de andere jaren, de betreffende best practice bepalingen, niet uitlegden. Anders gezegd: het betreft eerder een correctie op het jaarverslag over 2007 dan dat er sprake is van een feitelijke toename.

In het algemeen kan worden geconcludeerd dat voor wat betreft de tien meest uitgelegde best practice bepalingen er ten opzichte van het onderzoek over boekjaar 2007 nauwelijks verandering is opgetreden. Niet alleen zijn acht van de tien bepalingen dezelfde als het vorige boekjaar, maar ook representeert de Top 10 circa 60 procent van de totale in de jaarverslagen aangetroffen uitleg. Een belangrijke uitzondering hierop is best practice bepaling IV.1.1. Het aantal vennootschappen dat deze best practice bepaling inzake het ontnemen van een bindende voordracht niet naleeft, maar uitlegt is ten opzichte van het vorige boekjaar gehalveerd.

In de volgende paragraaf richten we ons op de aard van de uitleg die door de 108 onderzochte vennootschappen voor het niet naleven van de best practice bepalingen wordt gegeven.

3.3. De uitleg inzake de meest uitgelegde bepalingen

Het voert te ver om aan alle uitgelegde bepalingen aandacht te besteden. We richten ons in het navolgende om die reden allereerst op de aard van de uitleg die door de vier groepen van vennootschappen (AEX, AMX, AMS en lokaal) voor het niet naleven van de best practice bepalingen in het boekjaar 2008 is gegeven. Dit wordt gevolgd door een nadere analyse van de uitleg voor het niet naleven van de vijf meest uitgelegde bepalingen.

Allereerst volgt in tabel 3.3 een overzicht per index van de mate waarin de onderscheiden categorieën van uitleg werden gehanteerd zonder dat daarbij is gelet op de individuele bepalingen waar de uitleg betrekking op had.

Zoals uit tabel 3.3 blijkt, is het mogelijk om de motivatie voor het niet-naleven van best practice bepalingen in een beperkt aantal categorieën in te delen. Afgezien van de restcategorie ('overige motivaties') zijn er vijf motieven die veelvuldig worden gehanteerd.

Allereerst wordt in 87 gevallen (oftewel in 14 procent van de aangetroffen uitleg) een best practice bepaling niet nageleefd omdat de desbetreffende vennootschap bestaande contracten en/of afspraken wenst te respecteren. Er kan worden gesteld dat er sprake is van een lichte daling, procentueel gezien, in de mate waarin dit argument wordt gehanteerd (in 2007 had circa 15,5 procent van de aangetroffen uitleg betrekking op dit argument). Uit tabel 3.3 kan ook worden opgemaakt dat dit motief door alle categorieën vennootschappen relatief veel wordt gehanteerd.

Aard motivatie	AEX	AMX	AMS	Lokaal	Totaal 2008	Totaal 2007
Vennootschap wenst bestaande afspraken en/of contracten te respecteren	13	21	24	29	87	105
Vennootschap stelt dat wet- en regelgeving en/of jurisprudentie naleving in de weg staat	6	10	12	20	48	55
Vennootschap wijst er op dat het een tijdelijke afwijking betreft en/of dat men bezig is met de implementatie van de best practice bepaling	7	3	10	12	32	28
De vennootschap wijst er op dat zij een eigen regeling kent en stelt <i>expliciet</i> dat deze in lijn met de geest van de Nederlandse corporate governance code is	7	6	1	0	14	16
De vennootschap wijst er op dat zij een andere regeling kent (en er wordt <i>slechts</i> informatie over de eigen regeling verschaft <i>zonder</i> nadere motivering)	25	20	23	29	97	103
De vennootschap vindt dat de bepaling vraagt om een werkwijze die niet gebruikelijk is in de landen en/of sectoren waarin zij actief is	8	4	0	3	15	19
De vennootschap acht de administratieve en/of financiële kosten verbonden aan de implementatie van de best practice bepaling te hoog en/of wijst er op dat de vennootschap van te geringe omvang is om de bepaling na te leven	5	8	29	48	90	110
De vennootschap vindt dat de bepaling ligt op een terrein dat een privé-aangelegenheid van bestuurders/commissarissen is	0	0	3	14	17	26
Overige motivaties	40	33	58	88	219	221
Totaal	111	105	160	243	619	683

In 90 gevallen (ofwel 14.5 procent ten opzichte van 16 procent in 2007) wijst de vennootschap er in haar motivering op dat naleving van de bepaling onevenredig hoge financiële en/of administratieve lasten voor de vennootschap zou betekenen en/of dat zij zichzelf te klein acht om de betreffende best practice bepaling te kunnen naleven. Dit argument werd, zoals te verwachten, met name door de kleinere fondsen (in casu de AMS-fondsen en de lokale fondsen) gehanteerd.

In 97 gevallen (ofwel bijna 16 procent) volstond de vennootschap met het geven van informatie over de eigen regeling die in plaats van de voorgeschreven regeling werd gehanteerd. Dit aantal en percentage is nagenoeg hetzelfde gebleven als in 2007. Een voorbeeld van dit type uitleg was: “In het reglement van de raad van commissarissen is vastgelegd (artikel 12.4) dat de belangrijkste elementen uit het contract van een nieuw lid van de raad van bestuur met de vennootschap in het eerstvolgend verschijnende jaarverslag worden gemeld” (bij bepaling II.2.11). Zoals uit dit voorbeeld kan worden opgemaakt, wordt er strikt genomen geen uitleg gegeven en rijst de vraag naar de legitimiteit van de verstrekte uitleg. In hoeverre geven vennootschappen in deze gevallen op correcte wijze invulling aan het ‘pas toe of leg uit’-beginsel behorende bij de Nederlandse corporate governance code? Overigens werd dit type uitleg door alle groepen vennootschappen gehanteerd. Wat hierbij opvalt is dat in 26 gevallen het een best practice bepaling betreft die ligt op het terrein van de bezoldiging van de raad van bestuur (i.c. II.2.1 tot en met II.2.3 alsmede II.2.7). Negentien van deze 26 gevallen had betrekking op afwijkingen van bepalingen inzake het al dan niet voorwaardelijk toekennen van opties en/of aandelen. Tevens kan nog worden geconstateerd dat in 14 gevallen gevallen dit type uitleg werd gebezigd om een afwijking van II.2.6 en III.7.3 inzake het reglement effectentransacties voor bestuurders respectievelijk commissarissen te adresseren. Tot slot zijn er zeven vennootschappen die een afwijking van IV.3.1 met behulp van dit argument plegen uit te leggen.¹

In circa acht procent van de aangetroffen uitleg (oftewel in 48 gevallen) wordt wet- en regelgeving als argument gebruikt ter verklaring van het niet-naleven van een best practice bepaling. Dit argument wordt nagenoeg in dezelfde mate als vorig jaar gehanteerd. De vennootschap wijst er bijvoorbeeld op dat zij zich conformeert aan bestaande wet- en regelgeving (inclusief jurisprudentie), daarmee impliciet aangevend dat zij de bestaande wetgeving voldoende achten en/of dat zij nadere wet- en regelgeving ten aanzien van het betreffende onderwerp wenst af te wachten. Dit argument werd vooral gebruikt bij het verklaren van afwijkingen van best practice bepalingen II.2.6 en III.7.3 (respectievelijk 13 en 12 gevallen) en II.2.7 (6 gevallen). Een voorbeeld van een verklaring voor een afwijking van II.2.6 waarbij gewezen werd op bestaande wet- en regelgeving is de volgende: ‘[De Vennootschap] is ervan overtuigd dat de bestaande beperkingen onder het Nederlandse recht voldoende zijn ten aanzien van het bezit van en transacties in effecten door leden van de Raad van Bestuur, anders dan die uitgegeven door [de vennootschap]. Het invoeren van nadere restricties zou mogelijk ons vermogen om leden van de Raad van Bestuur aan te trekken en aan ons te binden kunnen schaden.

¹ De Top 5 van de best practice bepalingen waarvoor de ‘eigen regeling’ het meest als argument wordt gehanteerd om afwijkingen te verklaren bestaat uit: II.2.3 en II.2.6 (elk 8 gevallen), II.2.7 en IV.3.1 (elk 7 gevallen) en II.2.1 en III.7.3 (elk 6 gevallen).

De onderneming heeft daarom geen beleid en geen bepaling in de reglementen voor de Raad van Bestuur die bepalen dat deze best practice bepalingen moeten worden nageleefd. Wel moet worden opgemerkt dat de heer [naam] een 'vrije hand overeenkomst' heeft gesloten met zijn bank, waardoor hij niet langer zijn eigen investeringsbeslissingen kan nemen.' Een ander voorbeeld van een verklaring voor II.2.6 is de volgende: 'Bestuurders van [de vennootschap] onderhouden vanuit hun dienstbetrekking geen hechte relaties met grote financiële netwerken. Voor zover zij wel kennis opdoen van andere beursgenoteerde vennootschappen zijn zij gebonden aan de wettelijke bepalingen ter zake voorwetenschap. Vanuit die optiek wordt het niet opportuun geacht dat bestuurders handel in niet-[vennootschap]-effecten melden.' Twee voorbeelden met betrekking tot II.2.7 zijn: 'De overeenkomst kan op ieder moment schriftelijk, bij besluit van de RvC en/of een meerderheidsbesluit van de aandeelhouders, met inachtneming van een opzegtermijn van 6 maanden, worden beëindigd. Bij afwezigheid van dringende redenen, is op voorhand overeengekomen, dat een beëindigingsvergoeding op basis van de Kantonrechttersformule verschuldigd zal zijn' en 'De onderneming wenst aan te sluiten bij de vigerende wettelijke bepalingen rondom ontslag, waarbij rekening wordt gehouden met de specifieke omstandigheden van de beëindiging, de leeftijd van het betrokken Directielid en de lengte van het dienstverband.'

Tot slot wijzen vennootschappen in 32 gevallen (ofwel bijna 5 procent) er al dan niet expliciet op dat sprake is van een tijdelijke afwijking van de code; ten opzichte van vorig jaar is sprake van een stijging. Enerzijds als de vennootschap aangeeft bezig te zijn met het implementeren van de best practice bepaling en de verwachting weergeeft de bepaling in het komende boekjaar wél na te leven. Anderzijds als de vennootschap meldt dat het een tijdelijke afwijking betreft waarbij bijvoorbeeld ook namen van personen worden genoemd die niet onafhankelijk zijn en dergelijke. Dit argument werd vooral door de kleinere fondsen (AMS-fondsen en lokale fondsen; in totaal 22 gevallen) gebruikt. Ook hier is er niet of nauwelijks sprake van een verandering ten opzichte van 2007. De stijging ten opzichte van 2007 in het aantal vennootschappen dat dit type argument wordt gehanteerd kan vooral worden toegeschreven aan het feit dat er twee vennootschappen waren die in voorgaande jaren niet in het onderzoek waren meegenomen omdat het jaarverslag te laat beschikbaar kwam.

Na dit algemene beeld van de motieven die de verschillende categorieën vennootschappen gebruiken ter uitleg van het niet-naleven van best practice bepalingen, willen we in het vervolg de uitleg voorkomend bij individuele bepalingen bezien. We richten ons daarbij op de uitleg die door de vennootschappen voor het niet naleven van de vijf in 2008 meest uitgelegde bepalingen (zie ook de vorige paragraaf) is gegeven.

II.1.1 Maximale benoemingstermijn bestuurders

Bepaling II.1.1 stelt dat een bestuurder wordt benoemd voor een periode van maximaal vier jaar. Voorts is bepaald dat herbenoeming telkens voor een periode van maximaal vier jaar kan plaatsvinden. In totaal leggen 57 (2007: 68) vennootschappen uit waarom zij deze best practice bepaling niet naleven. De daling in het aantal vennootschappen kan met name worden toegeschreven aan de lokale fondsen. Zoals uit tabel 3.4 kan worden opgemaakt, betreft de uitleg vooral de AMX-fondsen (12 van de 23 AMX-fondsen

verschaffen uitleg), de AMS-fondsen (16 van de 24 AMS-fondsen leggen deze bepaling uit) en de lokale fondsen (21 van de 39 lokale fondsen leven deze bepaling niet na, maar leggen uit waarom niet).

Tabel 3.4
Uitleg bij II.1.1 Maximale benoemingstermijn bestuurders

Gegeven uitleg	AEX	AMX	AMS	Lokaal	Totaal 2008	Totaal 2007
Bestaande contracten worden gerespecteerd	4	9	10	14	37	42
Vennootschap conformeert zich aan bestaande wet- en regelgeving en/of wacht ontwikkelingen op gebied af	1	0	2	0	3	6
Vennootschap volstaat met het geven van informatie over eigen regeling	0	1	2	1	4	3
Omvang en/of te hoge financiële en/of administratieve lasten staan naleving in de weg	0	1	0	1	2	1
Overig	3	1	2	5	11	16

II.2.6 Reglement m.b.t. de handelswijze van bestuurders t.a.v. effectenbezit en -transacties

Bepaling II.2.6 voorziet, kort gezegd, in een reglement met betrekking tot het bezit van en transacties in effecten door bestuurders anders dan die uitgegeven door de 'eigen' vennootschap, de publicatie daarvan op de website en een periodieke melding aan een 'compliance officer' (dan wel aan de voorzitter van de raad van commissarissen). Uit tabel 3.5 blijkt dat 41 (2007: 55) vennootschappen het niet-naleven van deze bepaling uitleggen. Net als het geval was in het onderzoek over boekjaar 2007, betreft een groot deel (19 van de 41 vennootschappen die uitleggen) een lokaal fonds.

Tabel 3.5
Uitleg bij II.2.6 Reglement bestuurders aandelenbezit en transacties

Gegeven uitleg	AEX	AMX	AMS	Lokaal	Totaal 2008	Totaal 2007
Vennootschap conformeert zich aan bestaande wet- en regelgeving en/of wacht ontwikkelingen op gebied af	0	2	4	7	13	14
Vennootschap wijst op eigen regeling en stelt uitdrukkelijk dat die in lijn is met de geest van de Code	1	0	0	0	1	2
Vennootschap volstaat met het geven van informatie over eigen regeling	3	2	1	2	8	8
Omvang en/of te hoge financiële en/of administratieve lasten staan naleving in de weg	2	1	0	2	5	8
Het betreft een prive-aangelegenheid van bestuurders en/of commissarissen	0	0	1	7	8	11
Overig	2	0	3	1	6	12

Wat in tabel 3.5 opvalt, is dat de vennootschappen die de afwijking van deze best practice bepaling uitleggen, veelal dezelfde argumenten naar voren brengen. Net als in het vorige

jaar wordt het argument dat het effectenbezit een privézaak van de bestuurder is relatief vaak gebruikt, met name door de lokale fondsen. Hetzelfde geldt voor het argument dat de bestaande wet- en regelgeving reeds afdoende is en er dus op dit gebied geen nader reglement nodig is. Wat voorts opvalt is dat een aantal fondsen (acht in totaal) niet zozeer een argument aanvoert, maar slechts verwijst naar een alternatieve regeling die door de desbetreffende vennootschap wordt gehanteerd; ditzelfde aantal werd in het onderzoek over het voorgaande boekjaar aangetroffen.

II.2.7 Maximale vergoeding bij onvrijwillig ontslag

Net als in de vorige onderzoeken naar de toepassing van de code wordt ook in het boekjaar 2008 veelvuldig met uitleg afgeweken van best practice bepaling II.2.7. Deze bepaling luidt als volgt: “De maximale vergoeding bij onvrijwillig ontslag bedraagt éénmaal het jaarsalaris (het ‘vaste’ deel van de bezoldiging). Indien het maximum van éénmaal het jaarsalaris voor een bestuurder die in zijn eerste benoemingstermijn wordt ontslagen kennelijk onredelijk is, komt deze bestuurder in dat geval in aanmerking voor een ontslagvergoeding van maximaal twee maal het jaarsalaris.” De argumenten zijn op een rijtje gezet in tabel 3.6. Het gebruik van het argument dat bestaande contracten worden gerespecteerd is nagenoeg onveranderd gebleven. Daar waar in het vorige boekjaar 46 vennootschappen dit argument hanteerden, ligt dat met 39 in 2008 slechts een fractie lager.

Tabel 3.6
Uitleg bij II.2.7 Maximale ontslagvergoeding bestuurders

Gegeven uitleg	AEX	AMX	AMS	Lokaal	Totaal 2008	Totaal 2007
Bestaande contracten worden gerespecteerd	6	11	11	11	39	46
Vennootschap conformeert zich aan bestaande wet- en regelgeving en/of wacht ontwikkelingen op gebied af	1	1	0	4	6	8
Vennootschap volstaat met het geven van informatie over eigen regeling	1	2	3	1	7	5
Regeling is niet gebruikelijk in sector en/of land waarin vennootschap actief is	3	0	0	0	3	3
Overig	2	2	3	2	9	9

III.7.3 Reglement m.b.t. handelswijze commissarissen t.a.v. effectenbezit en transacties

Deze bepaling is de evenknie van bepaling II.2.6 voor commissarissen (zie hiervoor). Van bepaling III.7.3 wordt door 43 vennootschappen met uitleg afgeweken. Argumenten en frequenties staan in tabel 3.7. Het is geen verrassing dat de vennootschappen die een afwijking van zowel bepaling II.2.6 als III.7.3 uitleggen, daarbij dezelfde argumenten in (nagenoeg) dezelfde mate naar voren brengen. Voor een nadere toelichting kan daarom worden verwezen naar de bespreking van de resultaten inzake bepaling II.2.6. In tegenstelling tot het voorgaande onderzoek wordt het argument dat het een privé-aangelegenheid betreft in 2008 in nagenoeg dezelfde mate gehanteerd om afwijkingen van II.2.6 en III.7.3 te motiveren.

Tabel 3.7
Uitleg bij III.7.3 Reglement commissarissen aandelenbezit en transacties

Gegeven uitleg	AEX	AMX	AMS	Lokaal	Totaal 2008	Totaal 2007
Vennootschap conformeert zich aan bestaande wet- en regelgeving en/of wacht ontwikkelingen op gebied af	0	2	3	6	11	13
Vennootschap wijst op eigen regeling en stelt uitdrukkelijk dat die in lijn is met de geest van de Code	2	1	0	0	3	2
Vennootschap volstaat met het geven van informatie over eigen regeling	2	1	1	2	6	8
Omvang en/of te hoge financiële en/of administratieve lasten staan naleving in de weg	2	1	1	3	7	8
Het betreft een prive-aangelegenheid van bestuurders en/of commissarissen	0	0	2	7	9	16
Overig	2	0	4	1	7	10

IV.3.1 Webcasting analistenbijeenkomsten, presentaties en persconferenties voor alle aandeelhouders

Bepaling IV.3.1 voorziet in het aan aandeelhouders bieden van de mogelijkheid om bijvoorbeeld analistenbijeenkomsten *realtime* via het internet te kunnen volgen. Zoals uit tabel 3.8 blijkt leggen in totaal 40 vennootschappen uit waarom zij deze bepaling niet (kunnen) naleven. In 2007 legden 43 vennootschappen een afwijking van deze best practice bepaling uit. Het overgrote deel daarvan betreft de kleinere fondsen: 19 zijn lokale fondsen en 10 zijn AMS-fondsen. Het is niet verwonderlijk dat, in overeenstemming met de eerdere onderzoeken, de argumentatie dat de vennootschap te klein is en dat invoering van deze best practice bepaling met onevenredig hoge kosten gepaard zou gaan, het merendeel van de aangetroffen uitleg representeert. Uit tabel 3.8 blijkt dat in totaal 20 fondsen dit argument hanteren.

Tabel 3.8
Uitleg bij IV.3.1 Webcasting etc.

Gegeven uitleg	AEX	AMX	AMS	Lokaal	Totaal 2008	Totaal 2007
Vennootschap stelt dat zij de bepaling nog aan het implementeren is	0	0	1	0	1	3
Vennootschap volstaat met het geven van informatie over eigen regeling	0	1	1	5	7	6
Omvang en/of te hoge financiële en/of administratieve lasten staan naleving in de weg	0	2	6	12	20	23
Overig	3	1	4	4	12	11

3.4. Verloop in uitleg

In deze paragraaf wordt een analyse gegeven van de wijze waarop de uitleg zich in de afgelopen jaren heeft ontwikkeld. In het bijzonder is het doel van deze paragraaf het geven van inzicht in de mate waarin vennootschappen een afwijking van *dezelfde best practice bepaling* middels *eenzelfde type argument* motiveren.

Daartoe is een analyse gemaakt op een tweetal momenten: 2004 en 2008 (tabel 3.9), alsmede 2005 en 2008 (tabel 3.10). In deze analyse zijn uitsluitend vennootschappen betrokken die in beide jaren beursgenoteerd waren. Dit betekent dat de analyse een tweetal belangrijke beperkingen kent: enerzijds kan er niets over de tussenliggende jaren worden gezegd, anderzijds biedt de analyse geen inzicht in het uitleggedrag van vennootschappen die tussentijds hun beursnotering verloren, danwel die in de tussenliggende jaren een beursnotering hebben verkregen. Daarnaast dient te worden benadrukt dat de analyse geen conclusies ten aanzien van beter/minder goede naleving van best practice bepalingen mogelijk maakt. Anders gezegd: in *alle* gevallen betreft het toepassing van best practice bepalingen van de Nederlandse corporate governance code.

Tabel 3.9 geeft de resultaten van deze analyse weer voor wat betreft de jaren 2004 en 2008. De tabel geeft weer de wijze waarop in 2004 en 2008 vennootschappen afwijkingen van de Nederlandse corporate governance code verklaren. De tabel is gebaseerd op vennootschappen die zowel in 2004 als in 2008 genoteerd waren én uitleg ten aanzien van afwijkingen van individuele best practice bepalingen gaven. De tabel moet per rij (oftewel van links naar rechts) worden gelezen. Bijvoorbeeld de rij **U1** geeft weer de vennootschappen die in 2004 een afwijking van een best practice bepaling motiveerden door te wijzen op het willen respecteren van bestaande afspraken en/of contracten. Uit de *rij U1* in combinatie met *kolom U1* (met andere woorden de cel in de linker bovenhoek) kan worden opgemaakt dat er 64 vennootschappen zijn geweest die voor het niet-naleven van eenzelfde best practice bepaling in zowel 2004 als in 2008 het argument dat ze bestaande contracten wensen te respecteren hebben gehanteerd. Uit de *rij U1* in combinatie met *kolom U9* (met andere woorden de cel in de rechter bovenhoek) kan worden opgemaakt dat er 3 vennootschappen zijn geweest die in 2004 het niet-naleven van een best practice bepaling beargumenteerden door te wijzen op het willen respecteren van bestaande contracten, maar in 2008 de afwijking van *dezelfde* best practice bepaling motiveren met behulp van een ‘overige reden’.

De diagonaal van de tabel (anders gezegd de cursief gedrukte cijfers) komt overeen met het aantal vennootschappen dat een afwijking van een bepaalde best practice bepaling op dezelfde wijze motiveren. Bijvoorbeeld uit de cel in de rechter benedenhoek kan worden geconcludeerd dat er 96 vennootschappen zijn geweest die een afwijking van een en dezelfde best practice bepaling in zowel 2004 als in 2008 met behulp van een argument dat tot de categorie ‘overige reden’ hoorde hebben gemotiveerd.

Het beeld dat uit de tabel 3.9 naar voren komt is de volgende: het overgrote deel van de afwijkingen van best practice bepalingen wordt in 2008 met behulp van hetzelfde type argument uitgelegd als in 2004.

Tabel 3.9
Uitleg 2004 en 2008

	Type uitleg 2008									
	U1	U2	U3	U4	U5	U6	U7	U8	U9	
Type uitleg 2004	U1	64	2	2	0	0	4	0	0	3
	U2	4	21	0	0	2	0	1	0	3
	U3	0	0	7	0	1	0	1	0	3
	U4	0	0	0	5	1	0	0	0	0
	U5	1	0	0	1	31	2	4	0	2
	U6	0	0	0	0	3	4	0	0	0
	U7	1	1	1	0	1	0	65	0	4
	U8	0	0	0	0	0	0	0	11	0
	U9	3	1	6	1	12	0	2	3	96

Toelichting tabel 3.9

De tabel moet van links naar rechts (per rij) worden gelezen.

De vetgedrukte nummers in de tabel verwijzen naar type uitleg (zie ook hoofdstuk 2), waarbij:

- U1.** Bestaande afspraken en/of contracten wenst te respecteren.
- U2.** Zich conformeert aan bestaande wet- en regelgeving en/of deze afdoende acht, dan wel de bepaling in strijd acht met jurisprudentie en/of wet- en regelgeving, dan wel nadere wetgeving op dit terrein wenst af te wachten.
- U3.** Nog bezig is met het implementeren van de bepaling en de verwachting heeft deze in het komende boekjaar wél na te leven, dan wel stelt dat het een tijdelijke afwijking betreft.
- U4.** Een eigen regeling kent waarvan zij uitdrukkelijk vindt dat deze in overeenstemming is met de geest van de Nederlandse corporate governance code.
- U5.** Een andere regeling kent (toelichting: er wordt in dit geval slechts informatie over de eigen regeling verschaft zonder nadere motivering).
- U6.** Vindt dat de bepaling vraagt om een werkwijze die niet gebruikelijk is in de landen en/of sectoren waarin zij actief is.
- U7.** Vindt dat de invoering van de bepaling een te grote administratieve en/of financiële last zou vergen en/of van mening is dat de vennootschap te klein is om de bepaling te kunnen naleven.
- U8.** Vindt dat de bepaling ligt op een terrein dat een privé-aangelegenheid van bestuurders/commissarissen is.
- U9.** Overige redenen.

Tabel 3.10 geeft een soortgelijke analyse voor 2005 en 2008. Het beeld dat in tabel 3.9 naar voren kwam wordt ook in deze tabel bevestigd: het overgrote deel van de afwijkingen van best practice bepalingen wordt in 2008 op dezelfde manier uitgelegd als in 2005.

Tabel 3.10
Uitleg 2005 en 2008

	Type uitleg 2008									
	U1	U2	U3	U4	U5	U6	U7	U8	U9	
Type uitleg 2005	U1	66	1	1	0	1	3	0	0	2
	U2	1	28	0	0	2	0	0	0	3
	U3	0	0	8	0	0	0	0	0	1
	U4	0	0	0	6	0	2	0	0	0
	U5	0	2	0	1	39	0	5	0	3
	U6	0	0	0	0	0	5	0	0	0
	U7	1	0	2	0	2	0	65	0	2
	U8	0	0	0	0	0	0	0	13	0
	U9	2	0	6	1	14	0	2	3	101

Toelichting tabel 3.10

De tabel moet van links naar rechts (per rij) worden gelezen.

De vetgedrukte nummers in de tabel verwijzen naar type uitleg (zie ook hoofdstuk 2), waarbij:

U1. Bestaande afspraken en/of contracten wenst te respecteren.

U2. Zich conformeert aan bestaande wet- en regelgeving en/of deze afdoende acht, dan wel de bepaling in strijd acht met jurisprudentie en/of wet- en regelgeving, dan wel nadere wetgeving op dit terrein wenst af te wachten.

U3. Nog bezig is met het implementeren van de bepaling en de verwachting heeft deze in het komende boekjaar wél na te leven, dan wel stelt dat het een tijdelijke afwijking betreft.

U4. Een eigen regeling kent waarvan zij uitdrukkelijk vindt dat deze in overeenstemming is met de geest van de Nederlandse corporate governance code.

U5. Een andere regeling kent (toelichting: er wordt in dit geval slechts informatie over de eigen regeling verschaft zonder nadere motivering).

U6. Vindt dat de bepaling vraagt om een werkwijze die niet gebruikelijk is in de landen en/of sectoren waarin zij actief is.

U7. Vindt dat de invoering van de bepaling een te grote administratieve en/of financiële last zou vergen en/of van mening is dat de vennootschap te klein is om de bepaling te kunnen naleven.

U8. Vindt dat de bepaling ligt op een terrein dat een privé-aangelegenheid van bestuurders/commissarissen is.

U9. Overige redenen.

Ook is er enerzijds een analyse gemaakt van de vennootschappen die in 2004 (2005) een afwijking van een best practice bepaling motiveerden maar in 2008 de betreffende best practice bepaling naleefden. Anderzijds is er gekeken naar de vennootschappen die in 2004 (2005) een best practice bepaling naleefden maar in 2008 van dezelfde best practice bepaling met redengeving afweken. Ook hier moet benadrukt worden dat het in alle gevallen vennootschappen betreffen die de Nederlandse corporate governance code in beide jaren toepasten.

De resultaten van deze analyse (niet in tabelvorm weergegeven) geven aan dat er in 2008, 186 gevallen zijn geweest waarbij sprake is geweest van een vennootschap die in 2004 nog van een best practice bepaling met redengeving afweek, maar in 2008 dezelfde best practice bepaling naleefde. Van deze 186 gevallen werd in 2004 een afwijking gemotiveerd door te wijzen op het willen respecten van bestaande afspraken en/of contracten (32 maal), de vennootschap nog bezig is met het implementeren van de bepaling en de verwachting heeft deze in het komende boekjaar wél na te leven, dan wel stelt dat het een tijdelijke afwijking betreft (46 maal) of door een 'overige reden' te hanteren (57 maal). Daarnaast zijn er in totaal 167 gevallen waarbij sprake is van naleving zonder uitleg in 2004, maar die in 2008 dezelfde best practice bepaling

toepassen door een afwijking uit te leggen. Het merendeel van de in 2008 gehanteerde uitleg valt in de categorie waarbij wordt volstaan met het geven van informatie over de eigen regeling (41 maal) alsmede uitleg behorende tot de categorie 'overige redenen' (64 maal).

Het beeld voor deze analyse waarin 2005 met 2008 wordt vergeleken is nagenoeg hetzelfde: in totaal zijn er 147 gevallen zijn geweest waarbij sprake is geweest van een vennootschap die in 2005 nog van een best practice bepaling met redengeving afweek, maar in 2008 dezelfde best practice bepaling naleefde. Van deze 147 gevallen werd in 2005 een afwijking gemotiveerd door te wijzen op het willen respecten van bestaande afspraken en/of contracten (29 maal), de vennootschap nog bezig is met het implementeren van de bepaling en de verwachting heeft deze in het komende boekjaar wél na te leven, dan wel stelt dat het een tijdelijke afwijking betreft (26 maal) of door een 'overige redenen' te hanteren (43 maal). Tot slot, zijn er in totaal 159 gevallen waarbij sprake is van naleving zonder uitleg in 2005, maar die in 2008 dezelfde best practice bepaling toepassen door een afwijking uit te leggen. Het merendeel van de in 2008 gehanteerde uitleg valt in de categorie waarbij wordt volstaan met het geven van informatie over de eigen regeling (34 maal) alsmede uitleg behorende tot de categorie 'overige redenen' (65 maal).